

ÖSSZEROPPANÁS

BURÁNY NÁNDOR

III. Fájdalom

Mi lesz dr. Kocsis Mihálllyal?

Mi lehet vele?

Kisgyerek volt, kilencéves, amikor a nyári, a dinnyevásáron a zsebpénzét odaadta a jövőmondó cigányasszonynak, amiért a kis tengerimalac kihúzott neki a ládikóból egy staniclit, ebben volt a sárga cédulán az öt-hat mondatból álló szöveg, amely szerint nem természetes halállal fog meghalni, eltaszítja majd magától a társadalmat, s az aztán erőszakkal veszi el az életét.

Sosem hitt ebben a jóslatban.

És ha megrázkódtatásokkal volt is tele az élete, végeredményben mégis minden sikerült, s szerencsés embernek mondhatta volna magát. Kocsis Mihály mindent szerencsésen megúszott. Túlélt. Mégsem érezte magát boldognak. Pedig iskoláit befejezte időre, könnyen jutott álláshoz, jól keresett, jól nősült, lakást kapott, a munkahelyén semmi sem gátolta meg az előrehaladását. Orvos volt, tudóspeciálista. Betegei szerették. Mindent megtett értük. Szolgálati idő után is nemegyszer kiment a kórházba, s éjjel is, hogy megnézzé valamelyik súlyos betegét. Aztán mégis otthagya őket. A kórházat is. Voltak pillanatai, amikor úgy érezte, hogy nem elégedhet meg azzal a képpel, amit a röntgen ernyőjén keresztül lát. A kórokozók, a bajok mélyebben rejtőznek, s a röntgensugarak nem tudnak addig hatolni. Átkerült az egészségügyi minisztériumba.

Most ide jött be, szokatlanul korán. Alig múlt hat óra. Az irodáját már föltakarították. Az álmatlan éjszaka után először jólesett a kellemes melege. Íróasztalához ült, amelyen két nagy boríték hevert. Előbb megnézte mindegyiken a feladót, majd felbontotta azt, amelyikben a népegészségügyi és szociális helyzetről készült jelentést küldték neki.

Belelapoz a negyvenöt oldalas elemzésbe. A harmincegyedik oldalon sorakozó adatoknál megáll: a rászorulóknak csak 60 százaléka részesül szociális segélyben, s akik kapnak is, a segély összege rendszerint nem haladja meg a havi négyezret. Négyezer? Négy ebéd. Legjobb esetben nyolc. Kirakjuk a falragaszokat: küzdjünk a tüdővész ellen. Gordana Vujić meg, aki most jött haza a londoni követségről, ott dolgozott négy évig, el akarja adni a villáját, s úgy számítja, harmincmilliót kap

érte. Telefonált a büfébe, kért egy keserű kávét. Mit tesz Gordana a harmincmillióval, s a valutával, amit Londonban megtakarított? Egyedül van. Szeretne férjhez menni. Szépen lehetne a harmincmillióból éledgelni. De sovány egy nő, elől, hátul mint a deszka. Se melle, se ülepe. Hiányzik belőle minden nőiesség. Hogy lehet belenyugodni ezekben az aránytalanságokba? Szemet kell hunyni előttük? De akkor meg miért hagyta ott a szanatóriumot. Többször bánja már, hogy beült ebbe az irodába. Voltak elképzelései, ambíciói, mikor kinevezték, de mintha belefáradt volna a nekiindulásokba. Vissza-visszavágyik a betegek közé. Tudja, hogy ez újabb menekülés. Megfutamodás. Újra felhívja a büfét, a kávéval kér egy konyakot is. Bal zsebéből előveszi a kulcsköteget, s a megfeketedett üreges kulccsal kinyitja a jobb oldali fiókokat.

Nagy, tágas irodája van, modern épület, de a bútorok már kopottak, a szőnyeg is. A masszív, barna íróasztal tetején üveglap, így örökölte, bal kéz felől az asztali naptár, közelebb húzza, megnézi, mára mi van bejegyezve, megnyugtató, hogy nincs semmilyen értekezlete, holnapra azonban át kellene tanulmányoznia és más adatokkal kiegészítenie az előbb kezébe vett elemzést.

A konyakot egy hajtásra kiitta, a feketét szürcsölte, mikor csöngött a telefon. Meglepődött, hogy a felesége keresi. Ilyenkor itt?

Az asszony már megszokta, hogy férje így él. Először sokat szenvedett, aztán lassan belenyugodott, próbálta megérteni a férjét, de persze, nem mindegy neki, az hogy él. Most minden bevezető nélkül, remegő hangon mondja a telefonba, hogy az este meghalt Magda. Megölték. A társadalombiztosítóban tisztviselősködött. Az este túlorázott, bement hozzá a főnöke, ennek egy ideig a szeretője volt, de aztán szakított vele. A férfi előbb Magdát lőtte le, aztán önmagával végzett.

Kocsis Mihály csak tartotta fülénél a kagylót. Szorította a bal markában, felesége már befejezte a mondókáját, s nyilván várta, hogy ő mit szól hozzá, lesz-e valami mondanivalója, egy-két szava az ő számára, talán azt remélte, hogy bejelentse, megy, épp indul haza, készítsen reggelit. De nem tudott szólni. Leejtette a kagylót.

Az ablakhoz ment. Lent a főutcán torlódás keletkezett: négy hosszú kocsisor, álltak a trolibuszok is. Itt-ott türelmetlen túlkölés. A szemközti park sarkán virslisbódé. Sorban állnak előtte. Jobbra az első padon egy kis, sovány villamoskalauz reggelizik, mellette egy kövér asszonyság ül, s hevesen magyaráz. Késő ős, november vége, s a platánok még mindig nem hullajtották le lombjukat.

Magda. A felesége iskolatársa volt. Együtt jártak az egyetemre. Nem diplomált. Férjhez ment, s most egy kislánya maradt árván. A férje agronómus, az egyetemen ismerkedtek meg, egy táncesten, Magdának megtetszett a fiú, fölhívta magához egy teára, s együtt is aludtak. Négy évre rá megesküdték, s újabb négy évre történt a gyilkosság. A férfi, aki este a hivatalában felkereste, állítólag azt követelte tőle, hogy menjen vele, hagyja ott a férjét, és éljenek együtt. Az asszony nem akart menni, ezen veszték össze.

Visszaült az asztalhoz, fölemelte a kagylót, hogy föltárcsázza a lakását. Végső nevetlenség, az előbb el sem köszönt a feleségétől.

Ekkor nyitott be a titkárnője. Az ötven év körüli asszony arcán látzott, meglepi, hogy a főnöke ilyen korán megjelent. Behozta a no-

teszét, és elsorolta, ki, miért és hányszor kereste tegnap telefonon vagy személyesen.

— Jó, köszönöm — nyugtázta —, s különben rendben van minden? Hallott valami új híreket a háborúról?

— Semmit, amit maga már nem tudhatna — tárta szét karját az asszony.

— Ja — mutat a fotőjre —, üljön le egy kicsit.

A titkárnő nem kérette magát. Alacsony, fekete nő, kicsit már bajszos. A lába, a dereka még mindig elég karcsú. Hány hónapja is vannak így együtt, s még nem tud róla semmit, hogy él, milyen körülmények között, hogy került ide, s kicsoda egyáltalán, mit lehet rábízni, mennyire lehet megbízni benne... Egymás után sorakoztak fel benne a kérdések. Rendelt két kávét.

— Rendelt maga nekem már úgyis eleget — nyugtatta meg az először tiltakozni próbáló asszonyt —, majd most én szolgálom ki. Mit szól ezekhez az eseményekhez, gondolom, a háborúhoz? — kérdezte, hogy elinduljon a beszélgetés.

— Hát az első nap alaposan fölkapart. Tudja, hogy van, az ember mindjárt a gyerekeire gondol. A fiam elsőéves egyetemista, én álltam így, mikor kitört a világháború. Persze, maga arra még nem emlékszik.

Ezt az utolsó mondatot mosolyogva mondja, a fiatal korára céloz vele. Visszamosolyog, de savanyúan:

— Emlékszem rá én is, noha megúsztam bombázás nélkül. De nem felejttem el, ha nem is voltam a harcokban. — Fáradtan sóhajt.

— Én voltam. Negyvenegyes harcos vagyok.

„Lám, ezt nem is gondoltam, lepődik meg Kocsis Mihály, hát akkor nem is akármilyen titkárnőm van nekem. Úgyszólván az első naptól kezdve részt vett a háborúban, a forradalomban.”

— Igen? Merre harcolt? — érdeklődött, s nem titkolta a meglepetését.

— Az első három évben Belgrádban voltam illegálisban, aztán már nem maradhattam tovább, jöttek értem, és átvezettek a partizánokhoz. Azok voltak az én egyetemi éveim, azért vagyok most titkárnő, s azért mondom most a fiamnak, hogy első a tanulás és ne csinálj semmit, csak amit muszáj. Én önként mentem, kommunista volt az egész család, s jövőre mint titkárnő megyek nyugdíjba. Azok meg, akik nem törődtek a mozgalommal, félreálltak, tanultak tovább, elvégezték az egyetemet, mindnek nagyobb lakása, fizetése, kocsija, tekintélye van, mint nekem, aki az életemet tettem kockára. A fiamat most be akarták venni a pártba, mondtam, szó se lehet róla, míg le nem diplomál, addig semmi politika. Ugyan kérem, minket a felszabadulás után sem engedtek az egyetemre, szükség volt ránk, menni kellett agitálni, szervezni a beszolgáltatást, az adóbeszedést — nem volt elég gabona, romokban az ország —, hallgattunk a pártra, és csináltuk, s most itt van; akkor egyet kizártunk, mert beiratkozott az egyetemre, elment tanulni, ma egy nagy építővállalat igazgatója, mi baja van... — Mondta, mondta, mintha régóta várna erre az alkalomra.

— Ezek szerint maga bánja is már, megbánta, hogy elment partizánnak. — Jobb lábát átdobta bal térdén, s megigazította, ne gyűrődjön, a nadrágját.

— Meg én — válaszolja gondolkodás nélkül, határozottan, s bal karján feltolja a barna pulóver ujját —, hogyne bántam volna meg, én nem kértem lakást, magunk építettünk, csak egy szobát kértem, amíg a miénk elkészül, azt sem adtak, pedig öten vagyunk, s volt olyan, aki egy gyerekkel háromszobás lakást kapott. Mondtam is akkor a bizottságban: ezek szerint jobb lett volna, ha énbélelem is usztasa kurva lesz negyvenegyben, aztán ültem volna négy-öt évet legfeljebb, de most már meglenne a diplomám.

Kocsis Mihály szájtátva hallgatta a titkárnőjét, az meg mondta, gépfegyverrel sem lehetett volna lelőni:

— Utána persze, hívatott a párttitkár, hogy micsoda kijelentések ezek. Mondtam neki, jobb lesz, ha hallgat, hiszen már negyedszer költözik újabb és nagyobb lakásba.

— Akkor mért nem költözik maga is? — kérdezte provokálón, mert ahogy az összeráncolt szemöldökét nézte, úgy tűnt neki, mintha egy nevelésesen dühbe gurult szónokot hallgatna.

— Azért, mert nekem nincs megpatkolva a könyököm. — Tétovázás nélkül jött a válasza, egyenesen, szemrebbenés nélkül nézett a főnöke szemébe, mint az az ember, aki nem kételkedik önmaga tisztaságában.

— Istenem — mosolyodott el Kocsis Mihály —, ki tehet erről?! Anélkül nem megy. — Kigombolta felöltőjét, meglazította nyakkendőjét.

— Ez a baj, mert tudja, hát mit szóljon az ember: akkor nem engedtek egyetemre, most meg nem becsülnék oklevél nélkül.

A titkárnőnek ez a megjegyzése mintha az elevenjére tapintott volna. Fontoskodva, jobb kezével gesztikulálva, válaszolta: — Azért még elég sokan ülnek oklevél nélkül magas funkciókban. — Mint mindig, most is gyorsan elzsibbadt a lába.

Csöngött a telefon.

— De küldjön már — állt fel a titkárnő is.

Az asztalnak dölve bal kézzel füléhez emelte a kagylót, s hallotta a személyzeti osztály vezetőjének a hangját.

— Jó — válaszolta —, mennem kellene, de ha gyorsan el tudjuk intézni, akkor jöjjön.

Letette a kagylót, aztán újra értenyült, hogy visszahívja a feleségét. Sokáig tartotta a vonalat, hallotta a drót másik végéről a lakásából érkező csöngést, a kagylót azonban nem emelte föl senki. Egy perc múlva újra hívta, most is eredménytelenül.

Az órájára nézett. Mennyi idő múlhatott el azóta, hogy a feleségével beszélt? Megkísérelte újra felidézni a szavait. Tenyerével, ujjjaival masszírozta a homlokát, erőltette az emlékezést, de semmi olyan szó nem jutott eszébe, amelyről arra következtethetne, hova lett a telefonbeszélgetés után a felesége. Talán fürdött az előbb, gondolta, s megint hívta, de hiába. Tulajdonképpen mit is akart az előbb? Ismét az asztalon heverő kulcsomóra pillantott. Bánta már, hogy elfogadta az osztályfőnök javaslatát. Legjobban szerette volna most — nagy kívánság? — lehúzni a redőnyöket, kikapcsolni a telefont, s mindenkitől elzárkózva kipakolni a fiókokat, átrámolni mindent, átnézni az iratokat, melyik az, amely egyszerűben felmentené. De nem, mintha nem értenék, milyen nagy térről van szó, egy percre sem hagyják nyugton.

Kezeit összefonva ráborult, rábukott a széles, masszív barna íróasztalra. Borzalmasan fájt a feje, hátul a kisagya. Szédült, hányingert

érzett, émelygett a gyomra. Bármire gondolt, undor fogta el. Fölállt, félrehúzta a függönyt, kinyitotta az ablakot. Kint még szemerkélt az eső. Most jobban esett neki a hűvös levegő, de hányingere csak nem múlt. Szenvedett, s arra gondolt, hogy most — s ez is lesz a legjobb — meg fog halni.

Nyolcadikos gimnazista korában kínozta ilyen undor egy éjjel, mikor elment az asszonytól, az élete első asszonyától; akkor még gyerekes eszményei, elképzelései voltak a szerelemről, nagyon szerette egyik osztálytársát, barna hajú, csöndes kislány volt, s ő is az utolsó padban ült, de reménytelen szerelem volt ez, sokszor álmodozott róla, rózsaszínű ábrándokat szőtt, hogy ha majd összeházasodnak, akkor a hálószobában a ragyogó villanyfényben először fogja forrón magához szoritani, úgy kombinében, ahogy levetette a ruháját. A buta parasztyerek ábrándjaiból nem lett semmi, de az ideált sokáig hordta magában, és sok kínlódás, görcs meg belső összeütközés után szabadult csak meg tőle.

Ez a haját kontyba fonó fogorvosnő, akivel véletlenül jött össze, s aki tíz évvel idősebb volt nála, már három gyereket szült, csinosan öltözött, kiegyensúlyozottnak látszott, s aki nem ismerte közelebről, azt hihette, hogy férjével boldogan él. Mindketten jól kerestek, szépen berendezték lakásukat, a gyerekek — két fiú és egy kislány — egészségesek, az ismerősöknek azonban nem a legjobb véleményük volt az asszony hitvestársi erkölcséről, mesélték róla, hogy sokszor kirúg a hámból, meg-megcsalja a férjét, s az is őt. Kocsis Mihály, a gimnazista sokat hallott erről, de egyszerűen nem tudta ésszel felfogni, hogy lehetséges ez, miért csinálják ezt, ha már szeretik egymást, s hogy is lehetne másként, miért van rá szükségük, legalább megbecsülnék egymást, ha meg nem szeretik, hát miért születtek a gyerekek.

Utcai szoba, éjfél elmúlt, először van az ágyában, a férj elutazott, a bölcsőben féléves kislány, csak sír, és nem akar elaludni, az anyja lelép érte, és odahozza a másik ágyra. Nyári éjszaka. Jobb kezével benyúl a hálóinge alá, simogatja, forró, sűt a hasa, lesiklik a keze a lába közé, selymes szőrét érzi ujjai között.

— Szeretsz? — kérdi az asszony fojtott hangon, s maga fölé húzza. A hálóing felcsúszott a melle fölé. Összeér a testük. Vadító. Sötét a szoba, válasz helyett megcsókolja a száját. Az asszony nem elégszik meg vele, magyarázatot keres, tudni akarja, sejti is talán, miért nem mondja neki, hogy szereti:

— Ugye, randa nagy mellei vannak egy szoptató asszonnak? — Meglepődik, hogy még mindig ilyen józan. A kérdés őt is magához téríti. Kedveskedni próbál, de ügyetlenül.

Megcsókolja a mellét.

— Ugyan már, miket beszélsz?!

Újra csak beleszédül ebbe az éjszakába, az asszonyba. Nem tud betelni vele. Mint az autómotornál az üresjárat, kikapcsolt mindent, ami kívülről fékezhetné, fázaszthatná, zavarhatná. Nem légüres, de gondüres tér.

Könyörgő a hangja:

— Ne gondold, hogy az vagyok!... Te, elhiszed, hogy szeretlek? — Sóhaj. — Nem tudom, mi történt velem...

Virrad. Az álmatlan éjszaka után jólesik a hajnali levegő. Gondolkodik megint. Visszavált a hétköznapi kerékvágásba. A kapu alól előbb óvatosan kinéz, ne lássa meg senki. Aztán kihúzza magát, megindul hazafelé. Még boldog. Otthon az apja már indulásra készen áll. Aratás. Mennek kötelet csavarni. Sietni kell, amíg föl nem szárad a harmat. Kinyitja, aztán becsukja utánuk a nagykaput. Bemegy a szobába, felgyűjtja a villanyt, bespalettáz, itt, ebben a szobában, úgy képzelte el, hogy először itt szorítja magához a villanyégő rózsaszín ernyője alatt a szerelmét. Ez jutott eszébe, s aztán mindjárt egy gondolat: úgy szeretném önmagam kihányni.

Minden álmatlan, alkoholos éjszaka után szenved, s megfogadja, hogy többé nem keveri az italokat, de társaságban, mihelyt alkalom kínálkozik erre, megfedekeznek a fogadalomról. Nem állja a szavát, s aztán a másnapi kínos fejfájások mintha csak büntetésként jelentkeznének. Jó lenne hazamenni, lefeküdni, hogy kialudja magát. Mit akarhat most a személyzeti osztály vezetője? Előbb a főlső fiókot kellett kihúznia, aztán lejjebb hajolt, s jobb kezével az alsóhoz nyúlt, de kék dossziéval a bal hóna alatt benyitott a teljesen megöszült, középmagas, fehér bajuszos ember. Kocsis Mihály az ablak felől álló kerek asztalhoz lépett, s oda, a bőrfotóbjébe invitálta az érkezőt is. Szerette ezt az idős tisztviselőt, munkatársai közül legközelebb állt hozzá, úgy érezte, megbízhat benne, őszintén beszélhet vele. Az öreg harminc éve hivatalnok, nagy a gyakorlata nemcsak az aktákkal való munkában, de az emberi kapcsolatok ismeretében is. Higgadt, kimért mozdulatú ember, már pusztán megjelenése is megnyugtatólag hat. Nem lobban fel, szinte lehetetlen haragra gerjeszteni, de fellelkesíteni is. Kocsis Mihály sok tekintetben az ellentéte, idős kollégája mondja is neki sokszor:

— Fiatal még maga, azért beszél olyan sokat. Nem tud lakatot tenni a szájára. Ilyen voltam én is, de majd megtudja, hogy van ez, ha egyszer megégeti a száját . . .

Becsülte, figyelmesen hallgatta, hitte, hogy tanulhat tőle, de atyai intelmekre csak mosolygott magában. Ilyenkor erősnek érezte magát, önbizalma, önteltsége azt mondta neki, hogy ő nem fog megtörni, kig tart az elvei, elképzelései mellett. Az öreg megsejtette ezt, s fekete mellett nemegyszer mesélt az életéről, mintha meg akarná magyarázni, hogy lett belőle az utasításokat gondolkodás nélkül, fegyelmezetten végrehajtó példás tisztviselő.

Közvetlenül a felszabadulás után egy nagy járás belügyi főnökének neveztek ki. Sok német lakott ezen a vidéken, s a háború idején szinte kivétel nélkül kompromittálták magukat, a megszállók oldalára álltak, s részt vettek a lakosság soraiban rendezett vérengzésekben. Hány árva gyerek, özvegyasszony, mennyi ártatlan halott, sebesült maradt a rémtettek után?! Börtön, vallatás, kínzás, kivégzések. A megszállók nem ismertek kegyelmet, s a helybeli németek egy húron pendültek velük. A felszabadulás után vállalniuk kellett a következményeket. Sokan már előbb elmenekültek, a többieket meg nagy lógorokba terelték. Egy tábor abban a városban állt, ahol a személyzeti osztály mostani vezetője akkor élet és halál ura volt; rengeteg dolga akadt, az elvonult megszálló seregek után helyreállítani a rendet, segíteni kialakítani a szolgálatot, hogy minél előbb működésbe lépjen a szervezet.

Éjjel-nappal dolgozott, nem ismert munkaidőt, a győzelem adta lendület, lelkesedés legyőzött minden fáradtságot. Itt állt, feltárult egy nagy alkalom: megszervezni az életet úgy, hogy az szebb, emberibb legyen, mint az előző rend volt. Negyvennégy őszén a partizánok nyomulnak előre, minden újabb megnyert útközet az eszme győzelmét is jelenti. De az örömmámorban sem veszítette el a fejét. Panasz érkezett hozzá, s rögtön intézkedett:

Taknyos kamasz gyerekek, akik a felszabadulás után beöltöztek partizánnak, de akik nem is érezték még a puskapor szagát, éjszakánként nagy bacchanáliákat rendeztek a bunkerokban. A táborban kiválogatták a helyesebb német nőket, levitték őket az elhagyott bunkerokba, s maguk módján megjátszották az édes életet. A járási belügyi főnök, amikor ezt hallotta, kegyetlenül dühbe gurult. Noha jól tudta, hogy mindez semmi a németek rémtetteihez képest. Megsajnálta a német nőket? Inkább az bántotta, hogy itt nyálas szájú suhancok beszenyeyzik azt a partizán-ideált, amelyet mások éveken át életük és vérük árán alakítottak ki. Összefogdostatta és lecsukatta a suhancokat.

Úgy hitte, érezte, egész lényével meg volt erről győződve, ez a leg-humánusabb, amit tehet. Megmaradni embernek, ott is, ahol éppen az a legnehezebb. Az eszme tisztasága nevében sem tehetett mást. Kötelességének érezte, hogy intézkedjen, nem gondolhatott mást, mint hogy ezzel is a forradalmat védi. Tévedett? A levegőben lebegett az ideáljaival, és nem látta, nem ismerte el az őt körülvevő valóságot?

Intézkedéseiről értesítették a felettesét, bepanaszolták, s gyorsan jött vissza a telefonutasítás: azonnal engedje ki a bezárt partizánokat. S mellé a szidás: hogy gondolja, a mi hős partizánjainkat börtönbe záratja, csak azért, mert...

A végén majdhogynem ki kellett tüntetnie a suhancokat hősies viselkedésükért. Akkor nem sok idő volt a tépelődésre. Csak levonta a tanulságot. Hogy ezután tudja magát mihez tartani.

Nem ez volt az egyetlen tanulságos esete. „Használhatatlan tapasztalatok” — gondolta többször. „Nem volt elég erős” — legyintett a doktor.

Frissen borotvált az arca, gyöngye a bőre, mintha most jött volna ki a fürdőszobából. Cigaretteját a hamutálcán gondosan elnyomta, egészen szétdőrszölte a végét, hogy ne füstöljön. Tiszta fehér inget viselt, látszott, a mosás után ma reggel vette fel először, a mandzsetta gombja épp hogy kilátszott a kabátujjból.

Kocsis Mihálynak egyszerre viszketni kezdett az arca, tenyerével megdőrszölte az állát. „Persze, nem is borotválkoztam”, gondolta. Aztán viszolyogva érezte, milyen korhelybűzös a lehelete, hátán bőréhez tapad az ing, képzeletben látta, hogy az ingnyak is már biztosan elpiszkolódott, az éjjel beleizzadt, s most mint a rühösnek, egyre jobban viszketett a bőre mindenfelé. Haza kell mennie, mégis, hogy legalább lezuhanyozzon, inget és zoknit cseréljen, megborotválkozzon. Lenézett: a cipője is milyen sáros.

A személyzeti osztály vezetője szétnyitotta a kék dossziét. Nézte, hogy lapoz hosszú fehér ujjaival az iratok között, a nyelvén volt már a gondolat, hogy megkéri, halasztanák el ezt a beszélgetést, most mégis el kell mennie, ha nem nagyon sürgős, jöjjön inkább majd hétfőn.

Fészkelődött, izgett-mozgott, de nem, — hogy szóljon, arra sem maradt ereje. Fáradt volt, törődött, gyűrődött. Nemcsak az álmatlan és szokatlan éjszaka miatt. Az elmúlt évek keserősége rakódott le ebben a hangulatban. Egy nyári délelőtt a pártbizottság hűvös kistermében, közvetlen, baráti beszélgetés, fiatal aktivisták meg egy távozni készülő, bucsúzkodó idősebb elvtárs; ő fiatal orvos, feleségével albérleti szobában lakik, most itt ül vele egy gondtalan fiatalember, együtt indultak az egyetemre, az még nem diplomált, profi politikus lett, s most költözött be az összkomfortos lakásba, arról viccelődik, hogy ki akarták játszani, olyat kínáltak neki, amelynek még sülyesztett kád sincs a fürdőszobájában, hallgatagon ül a társaságban, s arra gondol, még csak nem is sejti, mikor kap ő is lakást. Ez a barátja meg, sosem volt albérlő, egyetemista korában az otthonban soron kívül kapott szép szobát, rendkívül jó a hangulat, csiklandós vicceket mesélnek, de ő csak nem tud magára jó kedvet erőltetni, mit is keres ebben a társaságban, egyre csak a lakás jár az eszében, aztán megutálja a bajszos fiatalember fölényeskedő okoskodását. Tépelődik: talán inkább önmagára kellene haragudnia, amiért nem indult ő is azon a gyorsabb karriert kínáló úton. Ingadozik megint. Megpróbálja? De érdemes az embernek egy lakásért mindenstül odaadnia magát?

S benne voltak ebben a hangulatban azok a reggelik is, amelyeket a széles, poros Likasi út füves szegélyén fogyasztottak el kapáláskor, a görcsös ágú eperfák alatt, az ecetfabokrok mellett, olvadt az avas szalonna, s ahogy a két földes, piszkos ujja közé fogta, szétmajzolódott a zsír meg a por, nem vágott rendesen, csak nyúzta az életlen bicska, forgatta a szájában a falatokat, erőltette lefelé, ha nem is volt mindig hozzá reték vagy zöldpaprika. Legjobban izlett hordáskor a zöldtableves, tűző napon fuldoklottak a kocsin meg az asztagon, be-süppedve a kékék közé, megizzadva, szúrta a bőrüket a toklász, csípte a por, s délben egy félórásra leülhettek az asztag hűvösebe, az anyja a kosárból kicsomagolta az edényeket, a levest a zöld kandliban hozta, s a tetejét egy ruhadarabbal erősítette a szájába, nehogy kilötyögjön, kirakták a tányérokba, ecetet öntöttek hozzá, s így egy kicsit elvette az ember szomját a besavanyított zöldbableves, délelőtt és délután is literszámra itták a bekötött üvegben is meglangyosodott vizet, a csobolyóban maradt volna legtovább hideg a víz, de ez már kiment divatból, csak izzadtak szakadatlan. Azt sem felejtí el soha, hogy amikor kikapták az érettségi bizonyítványt, akkor a cimborái mentek a kávéházba meginni az áldomást, ki örömeben ivott, ki bánatában, bolondos hangulatban voltak, végre cigarettával a szájukban is besétálhattak a gimibe, nem kellett a W.C.-be bujkálni egy-egy szippantásra, de ő ekkor nem tartott velük, felült a biciklire és hajtott ki kapálni; előbb a vizgákra kellett készülni, azért nem segíthetett, s már éppen az utolját kapálták, megnőtt a kukorica, iparkodni kellett, sietett, hogy legalább az utolsó napokban segíthessen.

S benne kellett, hogy legyen ebben a tehetetlenségben az egész utca, amelyben a gyerekkorát töltötte. A soron csak egy házban vannak ikerablakok, az egyik oldalon szerbek, a másikon magyarok laknak, a magyarok idején is egy szerb fiú a legjobb cimborája, ennek az apjáról azt rebesgetik, hogy valahol a bánáti szőlőkben meg erdőben bujkál; térdén mindig kiszakad a harisnya, tavasszal is csak akkor engedték otthon

legyűrni, ha már nagyon felmelegedett, a könyökét meg a bokáját mindig levette, bukdácsol, összefeni a bokáját, bevarasodik, megint leveri, s nem tud begyógyulni, ha szüret vagy valami miatt kimarad az iskolából, akkor az anyja letépett újságszélre írja az igazolást, ami nem tetszik a tanítónak; benne az a gyűlölet, amit a környezetében érez a köpönyegforgatókkal szemben, akik szükség szerint szerbre vagy magyarra változtatják a nevüket, ez eleve viszolygást ébreszt benne mindenféle politizálás iránt, s az az éjszaka is, amiről az apja mesélt, amikor visszatért az ötvenkilométeres útról: a felszabadulás után talán három hónapra, messze nyugaton még lángolnak a harcok, az állomásra naponta érkeznek sebesültekkel a vonatok, a gimnáziumban katonakórházat rendeztek be, s jön szólni az egyik szomszéd, hogy elvinne-e a harmadik faluba egy halott katonát, s az öreg akkor befogja a lovat, kihajt a kórházba, ott behívják a halottasházba — a halott feleségét nem engedik be —, s látja, hogy tesz bele szűzanya meztelen egy gyalulatlan deszkából összetákoltt koporsóba, azt mondják, háború van, nincs elegendő ing, nadrág, leszögezik a koporsót, s meghagyják, hogy otthon sem szabad felnyitni, fölteszik a kocsiderékba, az öreg fölül az ülésre az özvegy mellé, s nekivágnak az éjszakának, néha, mikor az ostorral meglegyinti, kocogtatja a lovat, akkor hátulról hallatszik a kopogás, a hulla oda-odaverődik a koporsó falához, s ő — később mesélte — azt gondolja: no, te is meghalhattál a hazáért, hogy aztán így temessenek el; él benne ez a történet, mint ha ő ült volna az apja helyett az ülésen akkor éjjel, igaz, akkor hajlamos volt arra, hogy csak legyintsen, gondolván: nagy valami, és az ezrek, akiket úgy dobáltak rakásra és öntöttek le oltott mésszel a tömegsírokban, később azonban keserűen döbben rá, hogy amikor ezt a hósi halált katonát takarékoságból meztelenül tették a koporsóba, akkor, éppen abban az idő tájban egy sereg élelmes ember, aki gyorsan kommunisztává vedlett, kocsiszámra viszi haza a zsidótemplomból — ahova a fasiszták összehordatták — az odaveszett zsidók értékes holmiját; amíg a frontokon százával és ezrével hullottak a katonák, addig ezek itthon turkáltak a bundák, szőnyegek, bútorok és ékszerek között, ők siettek learatni annak a harcnak a gyümölcsét, amelyért mások odavesztek. Egy illúzióval kevesebb? De nemegyszer hallott az emberi önfeláldozás magasztos példáiról is ezekben a napokban. A csodák, amelyeket az orvosok műveltek, szinte műszerek és orvosság nélkül, feledhetetlenek maradnak.

Milyen nyomot hagyott a kemencés, gerendás kisszoba, korán, már március elején bent ült a szalmahordó kosárban készített fészken a kotlós, a márciusi csirke a legjobb, két hét után az anyja a petróleumlámpa fényénél megvizsgálta, hány tojás zápult ki, a kemence mellett kerítették el egy részt a csirkéknek, erős szagukkal megtelt a szoba, különösen a kotlós szart bűdöseit, ha észreveszik, gyorsan hamut szórnak rá, és rásöprik a szemétlapátra, szellőztetni nem lehet, nehogy kihűljön a szoba, este az anyja felszedi egy kosárba azokat a csirkéket, amelyek már nem férnek a kotlós alá, éjszakánként mégis kibújik egy-egy kicsi az anyja szárnyai alól, eltévelyeg a sötétben, nem tud visszatalálni, s akkor kétségbeesett csipogásba kezd, addig sír, amíg valaki fölkel és visszateszi az anyja alá. Két osztálytársával jár naponta haza a gimnáziumból a hosszú Árpád utcán, s ezek — az

egyik agárra emlékeztető magas fiú, a másik alacsony hájas — minduntalan azon vitatkoznak, veszekszenek, hogy melyiküknek van nagyobb, vastagabb, melyiküknek sikerült előbb lánnyal feküdni, melyikük birt többször, napról napra megismétlődik a hősködés, anélkül, hogy eldölné, ki nyerte a versenyt, undorító, ahogy ez a két tőle — már akkor megsejtett osztályhelyzetüknél fogva — távol álló fiú a lányokról, a közös osztálytársokról beszélt.

Albérleti évek, egyetem, sorba mind leomlottak, összedőltek az embereszmények, amelyeket gyerekes naivitásában kialakított, eljutott ide, hogy nem hisz semmiben, senkiben és önmagában se; voltak percek, meleg pillanatok, amelyek olyan elemien emberi erővel hatottak, hogy nem tudott ellenállni, meg kellett adnia magát, de ezek sem tudták tartósabban fellelkesíteni, tervszerű alkotó munkához szükséges hitet adni, mechanikusan végezte a dolgát, mint a gépet, mikor beállítják, teljesítette a napi feladatait, s várta, hogy történjen vele valami, azaz nem hitte, hogy bármi is történhet, hiszen — gondolta néha — akármi is történne, a halálon kívül, az mind mellékes, jelentéktelen. Egyedül a halál a lényeges, említésre érdemes, izgató, a figyelmet magára vonni képes változás. A többi, most már látja, pontosabban: most úgy látja, az tulajdonképpen csak látszat, illúzió, amely előbb-utóbb semmivé lesz. Tizenkét éves korában csak azért választotta az iskolát, a tanulást, mert nagyon nehezebbé esett az aratás s a hajnali kettőkor kelések. Most? Igencsak hajnali kettőkor fekszik, s nagyon sűrűn visszakíváncozik — mennyire őszinte ez? — a tyúkszaros udvarba, a búzaföldekre, az aratás is könnyebb — sorolgatja magában —, a kombájn egykettőre végez, villanymotor hajtja a morzsolót, nem kell csigáskúton húzni a vizet, csapon folyik az istállóban, nem a kotlós kelti, a keltetőből hozzák a kiscsibéket, a parasztok autót vesznek, fürdőszobás lakásban laknak, lám, az a huszonvalahány éves jóslat a kommunizmusról, amely akkor vasárnap délután hangzott el, amíg a ház előtt az oroszok bevonulását várták, lassan ugyan, de kezd megvalósulni.

Mintha forogni kezdene vele a világ, hátradől a bőrfotójben, homályosan kóvályog előtte a kék dosszié, a hosszú fehér ujjak, a fehér ingnyak, rosszul érzi magát, nincs levegő az irodában, mintha lenné a hideg, megrázkódlék, mélyet lélegzik, elemista korában a templomban a nyári vasárnapi miséken érezte így magát, s olyankor rendszerint el is ájult, összeesett, úgy vezették ki a levegőre, aztán a templomajtó előtt az árnyékban várta be a mise végét, szörnyen szégyellte, hogy ilyen gyöngé a szervezete, egy misét nem tud végigállni, s miután néhányszor elájult, aztán már magától jött ki a miséről, ha érezte, hogy kerülgeti a rosszulét; az orvos azt mondta, vérszegény, egyen sok húst, ő azonban csak a kalácsot szerette, a rétest, a túróslepényt meg az üres kalácsot, mikor az anyja kivette a kemencéből, akkor nem bírta kivárni, amíg meghűl, nekiesett, ette úgy forrón, s aztán megülte a gyomrát, egész nap fájt a feje, hányingert kapott; lehet, hogy ez születési hiba — gondolta néha —, mindennel így jár, forrón falja magába az életet, az élményeket, s aztán képtelen megemészteni, belefájdul a gyomra, és hiába nyelné a szódabikarbónát. S nem is csak a gyomrával van baj: a vesekövet nem tudja kimosni semmilyen gyógyvíz sem, a háború után, mikor a háborús bűnösöket

szedték össze, minden ház ablakába ki kellett írni a lakók névsorát, éjjel a rendőrök, ha mentek valakiért, akkor nem kellett felzörgetniük az utcát, csak megvilágították az ablakba kitet névsort, s látták, jó helyen járnak-e, a kiszolgáltatottság, a szégyen, a büntudat, a megalázottság egymásba fonódó zavaros érzéseiből rakódott le az a homok, amely állandó zavarokat okoz a veseműködésben.

88

— Nahát — szólt csodálkozva a személyzeti osztály vezetője —, hát ez sem történt még meg velem, éppen csak azt nem hoztam magammal, ami kellene! — bosszankodik, aztán összehajtja a kék dossziét, előveszi a cigarettás dobozt, rágyújt.

— Nem is kínálom — fordul felé elnézést kérően —, de hát tudom, nem dohányzik. — S mintha az előbbi bosszankodásának már nyoma sem lenne, nyájasan hozzát teszi: — Ne is mérgezze magát.

Kocsis Mihály mégegyszer mélyre szívta a levegőt, egy hullám mint-ha átvonult volna rajta. Megint nagyot ásított, s nem azért nem tette a kezét a szája elé, mintha nem ismerte volna a jólneveltségnek ezt a szabályát; már kisgyerekkorában megmagyarázták ezt neki otthon, s igyekezett is betartani, mint azt a másik szülői utasítást is — általában mindig hallgatott az utasításokra? —, hogy az óvodában majd ha fényképezik, minden tavasszal jött egy fényképész, fölállította a masinát, behújt a fekete klottkendő mögé, s csinált róluk egy csoportfelvételt, szóval, ha fényképezik, akkor jól csukja be a száját, nehogy kilegyenek a fogai és tátott szájúnak látsszon, meg is van még a padlason valamelyik poros, pókhálós kofferben az az első óvodás képe, valahányszor a kezébe került, mindig nevetett rajta, de szégyellte is, hogy beharapta az alsó ajkát, s az álla összeráncosodott, mintha sebhelyes lenne; de most nem volt ereje a tenyerét a szájához emelni, eltompult a figyelme, az idegei nem reagáltak, rövidzárlat állt be, s kicsapta a biztosítékot, kimondhatatlan vonzalmat érzett az ágy után, eldőlni, elterülni, erőtlenül, feküdni csak minden feszültség nélkül, anélkül, hogy bármire is kellene gondolni vagy tekintettel lenni. „Mit akar itt ez az öreg, meddig nyargal még folyton rajtam az ügyeivel? Milyen szörnyű, mikor nem tudunk megszabadulni, elmenekülni az emberek elől! Megyek a folyosón a Központi Vezetőség székházában, s mit ad isten, összetalálkozok, valósággal összeütközök a fekete, szürös szemű fiúval, aki az egyetemen, a munkaakció-agitációnál a belüggyel ijesztgetett, én legalábbis, ijesztgetésnek éreztem, szűk, hosszú a folyosó, ki sem kerülhetem, vissza sem fordulhatok, megállunk, persze, lekezelünk egymással mint régi jó barátok, hol vagy, de régen látalak, mit csinálsz, éppen a napokban beszélünk rólad, volt itt egy orvosküldöttség, aztán tolmácsot kerestek, én mindjárt rád gondoltam, mondja, mondja, ezzel is közvetlenségét, rokonszenvét akarja kifejezni, én meg egyre jobban megriadok, hogy ez még mindig számon tart engem, talán kartont is vezet rólam valamelyik irodában, hol nem vezetnek rólam kartont?!, mikor munkába álltam, az egyik ismerősöm már az első héten figyelmeztetett, hogy vigyázzak, mit beszélek az egyik kollégám jelenlétében, mert biztos lehetek benne, hogy a belügy az összes adatok kilencven százalékát rajta keresztül kapja, erre föl

1180

a családi albumból N° 3

TOMISLAV HRUŠKOVEC

én aztán már csak azért is többször szidtam a megnevezett kolléga előtt a rendszert meg a nevesebb politikusokat is, legyen mit besúgnia, gondoltam, és jót kívántam neki magamban, most itt a folyosón nem tudtam ezzel a fekete fiúval mit kezdeni, mímeltem az örömet, hogy találkoztam vele, de közben a pokolba kívántam, pedig végeredményben aztán az akción jól megvoltunk egymással, miután elájultam, magához vett a konyhára, őt bízták meg az ellátási gondokkal, s dél-előttönként, amíg a többiek emelgették a forró napon a nehéz csákányt és tologatták a talicskát, addig mi beültünk a lekváros hordó mellé, s nagy karéj kenyereket kentünk meg, hogy vastagabb volt a lekvár, mint a kenyér, kisgyerek koromban, ha ilyen nagy darab kenyérral megláttak az utcán a felnőttek, nem állták ki szó nélkül, s tréfásan megjegyezték: jaj te, hát eltöri a kezedet!, akkor ott egyféle cinkostársa lettem, legalábbis úgy éreztem; mégis, ahogy itt váratlanul összetalálkoztam vele, egyszerre félni kezdtem, az a régi érzés fogott el, amelyet vele szemben ülve éreztem egyetemista koromban abban az ablaktalan pici helyiségben, mintha egyszerre elvesztem volna, mintha nem lenne számomra semmi mentség, magam képtelen vagyok védekezni, tehetetlenül várom, hogy végezzenek velem, mert nincs más se, aki megvédené, segítségemre sietne, ki vagyok szolgáltatva, egyedül állok egy mindenható gépezettel szemben reménytelen kétségbeesésben; így érezhette magát az az elvtárs, az a már kegyetlenül becsületes és következetesen szigorú kommunista, aki végül mint ellenőr működött, és mikor az alacsony vizállás miatt be kellett vezetni az áramkorlátozást — a vízi erőművek nem tudtak elég áramot termelni —, szigorú rendelet jelent meg, amely szabályozta, mikor szabad a villanyt háztartási célokra használni, megtiltották a villanymelegítő használatát, s előírták, melyik napon melyik városrészből kapcsolják ki a villanyt, súlyos büntetést helyeztek kilátásba a rendelet megszegői ellen, a helyzet igen komoly volt, a gyárak csökkent munkaidővel dolgoztak, az ellenőr lelkiismeretesen végezte a dolgát, és kíméletlenül feljelentette és megbüntette mindazokat, akik megszegték a rendeletet, azt hitte, meg volt róla győződve, akár az életét is rá merte volna tenni, hogy minden becsületes polgár betartja az előírásokat, hogy csak az utolsó senkiháziak, az osztályellenség tagjai szegik meg, s azzal, hogy lecsap rájuk, ő tulajdonképpen most is a forradalom ügyét szolgálja — gyerekesen eszményinek látta az embert? —, egyszer aztán megtudta, az egyik följelentett adta tudtára, hogy így is bosszút álljon rajta, megtudta, hogy a felesége a rendőrezredes — a legendás hírű néphős — szeretője lett, s egy délután, az ezredes éppen az asszony kedvenc ételét, az ózgerincet készítette, mikor elment az áram, éppen ezen a városrészen volt a sor, kikapcsolták a villanyt, s fönmállt a veszély, hogy az óz nem süll meg vacsorára, mit tehetett, az ezredes felhívta a villanytelepet, közölte velük az óháját, két perc múlva kigyúlt nála a villany, már csöngött is a telefon, az ügyeletes érdeklődött, már ahogy illik is, hogy rendben van-e minden, közben kikapcsolt egy másik városrészt, az ellenőr nem akarta elhinni a történetet, de az illető, aki mesélte, nagy cinikus volt, s csak mellékesen megjegyezte: nos, nem is azért mondtam, csak hogy segítsék, ellenőrizd le, nem lesz nehéz, a feleséged bizonyíthatja, és jelentsd fel az ezredest; nevetséges kis mese, gondoltam, mikor először hal-

lottam, de aztán többször elgondolkoztam rajta, s mindig szörnyűbbnek tűnt, s mindjobban megérlette bennem a tudatot, hogy bármikor eltűnhetek, hiszen ha az ezredes, egyszerűen csak így, a szeretőjének készülő özgerinc miatt letojhatta a szigorú rendeletet, akkor miből áll neki eltenni láb alól egy embert, hogy merjen az ember szólni valamit is, mikor látja, milyen óriási és félelmetesen korlátlan hatalom van egyesek kezében . . .”

Hogy merjen szólni? — mennyit foglalkoztatta, gyötörte ez a kérdés! És mióta már? Talán mégis eljutott valahova. Még mindig fél, igaz, de inkább attól, hogy nem tudja, hogy nem lesz képes kimondani. Hogy majd később derül ki, amit elmondott, amire olyan hosszú előkészületek után elszánta magát, amivel sokakat megbántott, az nem is az igazság.

Előbb kell ezt letisztázni az embernek önmagában, mert utána már sokkal nehezebb, az erő meg egyre fogy. Meg fog hülyülni, ha nem megy vissza a röntgenkészülék mellé, ebben az irodában előbb-utóbb bedőlizik. Úgy jár, mint az öreg tanítója, aki nem tudott megmaradni a katedra mellett, végül mikor nyugdíjazták, már röhögött rajta az egész utca, reggelenként kijött a ház elé, mintha locsolna, nagy horgokat pisált az aszfaltra, minden reggel szorgalmasan végezte ezt a műveletet, s egy istenért nem hagyta magát lebeszélni.

— Micsoda forgalom — húzta félre a fintor a száját, mert ismét csengett a telefon. Először egészen türelmetlen volt a hangja, másodszor már inkább panaszosabbnak érezte. Föltápáskodott, az asztalhoz lépett, bal kezével megkapaszkodott, a jobbal fölemelte a kagylót, azt remélte, hátha a felesége hívta vissza.

— Jó, én addig is megnézem, hol felejtettem — mondta a személyzeti osztály vezetője, és kiment az irodából.

Arra sem fordult. A barátja hangját hallotta. Az most ért be az irodájába, és sietett fölhívni, hogy megmagyarázza, miért nem ment érte az éjjel a bárba, csak félig tudott odafigyelni, egyrészt mert fáradt volt s mert egyáltalán nem érdekelte a magyarázat, másrészt meg, mert arccal az ablak felé fordulva állt, s látta, hogy a túloldalon egy jóképű, kipirult arcú diáklány egy nála nyilván idősebb fiúval enyeleg, testhez álló nagykabátot viselt, magas sarkú csizmát, nem tudott betelni a mozdulataival, a hosszú fekete hajával, látni vélte a mosolyát és a valószínűtlenül nagy fekete szemeket, amelyeket már többször megfigyelt, mikor az utcán összetalálkoztak. Az ilyesmi mindig felüdtette, gyerekesen tudott örülni az ilyen találkozásoknak is; az egészséges lányarcok tiszta bőre mögött valami kimondhatatlanul áhított ártatlan jóságot sejtett, romlatlan emberi jellemet, eszményi alkatot; semmi alapja nem volt ezeknek az illúzióknak, hiszen számtalanszor csalódott már a felszíni mázban, de nem tudott szabadulni tőlük, mint ahogy most sem tudta levenni a tekintetét a túloldalon álló lányról.

A barátja megmagyarázta neki, hogy sehogy sem tudta az éjjel abbahagyni a kártyapartit, a társaság nem engedte el, hangjából érezni lehetett, hogy emiatt ugyan nincs semmi lelkiismeret-furdalása, csak éppen telefonált, mert sosem lehet tudni . . .

Közben az órájára pillantott, ösztönös mozdulat volt ez, tudat alatti jele annak, hogy unja már a beszélgetést. „Még egy óra”, gondolta, de nem érzett türelmetlenséget, kétségbeesést, se nyugtalanságot, sejtette

már, hogy reménytelen vállalkozás lenne. Talán nevetséges is. Az övénél sokkal nagyobb gondok vannak, sokkal tragikusabb, fájdalmasabb emberi sorsok. Őt föl nem mentheti senki, semmilyen bizottság. Semmilyen igazolvány. Semmit se lehet tenni. Bele kell nyugodni ebbe, ki vagyunk szolgáltatva, szánalmasan gyöngék és erőtlének vagyunk. Mit tehet az ember, tudomásul veszi ezt, éli az életét, anélkül, hogy folyton a helyzetén gyötrődne.

Nem lehet így mégsem — gondolja —, meg kell találnom a feleségem. Azt sem tudom, mikor temetik Magdit, megyünk-e, hogy megyünk a temetésre. Visszarakta a fiókokból az asztalra kiszedett iratokat. „Úgy látszik, otthon lesz”, gondolta arról a szögletes pecsétes, erre jól emlékszik, szögletes pecsét volt a jobb alsó sarkában, igazolványról. A bizalmas iratokat most is a legalsó fiókba helyezte vissza, s ahogy a púposra megtömött fehér dossziét felső végével lefelé fordítja, kicsúszik belőle egy hatszor ötös fénykép. Egy pillanatra fölkapja fejét, mintha csak megijedt volna, hogy meglátja valaki. Ő feküdt Magdival, szorosan egymáshoz tapadva a strand homokján. „Milyen gyönyörű teste volt”, villan át az agyán, s aztán rögtön utána: „Nincs kizárva, hogy a feleségem megtudott valamit a kettőnk viszonyáról. Nem célzott erre soha, de ez a reggeli telefonhívás, a halálhír közlése, nem áll-e emögött valami kegyetlenség?” Fölemelte a képet, szeméhez közelebb tartotta, úgy nézte, olyan tüzetesen, mintha onnan akarná kiolvasni, valóban, sejthet-e valamit a felesége...